

Posudek na disertační práci

Tomáš W. Pavlíček

Pastorace či persvaze?

(Výzkum zbožnosti věřících, komunikačních strategií a obrazů duchovních v korespondenci na přelomu 19. a 20. století)

Disertační práce Tomáše W. Pavlíčka už na první pohled působí velmi důkladně a současně velmi ambiciózně. Při pečlivějším čtení se však objeví vedle jednoznačných pozitiv i některé problémy. Svůj posudek z tohoto důvodu rozdělím na dvě části. Nejprve vyzvednu přednosti práce, poté poukážu na její slabiny.

I. Přednosti disertační práce

Autor prokázal velmi dobrou orientaci ve svém tématu, velmi hlubokou znalost organizace (zejména) katolické církve ve zvoleném období. Není skutečně jednoduché proniknout do komplikovaného systému vzdělávání a získávání duchovenského zaměstnání v 19. století, nemluvě o jiném mentálním světě kněží než je dnes. Je to „jiný svět“ a současně svět v proměně a není snadné promyslet jeho specifika a odlišnosti od světa raně novověkého a od světa pozdně moderního. Pavlíček jednoznačně předvedl, že je to možné – a je současně vidět, kolik času a námahy takové poznávání stojí.

Autor prokázal výraznou kompetenci při práci s prameny, a to s různými druhy. Avizoval sice, že se bude věnovat hlavně pramenům úřední povahy a korespondenci, ale přitom ukázal, že dokáže jaksí mimochodem vytěžit i prameny jiného druhu. Zvláště bych ocenil zohlednění krásné literatury, která nám podává často právě ony „obrazy duchovních“, které autora podle názvu celého díla zajímají.

Autora nelze podezřít, že by málo zvažoval celkovou koncepci svého díla. Naopak se domnívám, že o této koncepci přemýšlel až příliš mnoho (o tom více v kritické části posudku). Práce je opřena o znalost současné historické a sociologické literatury a především o moderní historiografické přístupy, což se projevuje zejména ve zvolené terminologii i kladení výzkumných otázek. Zvolené pojmy „náboženské praktiky“, „náboženská změna“ a „povolání duchovního“ jsou pojmy centrálními a dostatečně nosnými – každý z nich nabízí badateli velmi bohaté pole k výzkumu.

Na práci oceňuji velmi pracné a novátorské zpracování hodnocení duchovních, možnosti a okolnosti jejich kariérního postupu, život v seminářích a učilištích, pastorační praktiky, kolektivní biogramy, vyličení vztahů mezi řeholními a světskými komunitami, formy (sebe)disciplinace kněží a též stálý zřetel k obecným trendům vztahu státu a církve. Každá kapitola obsahuje velmi cennou sondu do života katolického kléru, která umožňuje jistý druh zobecnění. Zájemce o dějiny katolické církve najde v Pavlíčkově práci mnoho témat k dalšímu rozpracování, případně srovnání.

II. Problémy a otázky

Jistý problém vidím ve zvoleném názvu. Málo v češtině užívané slovo „persvaze“ znamená přesvědčování, přemlouvání etc., méně již „disciplinaci“, jak by nabízel nabídnutý název v německém jazyce. (Mimochodem, pro výraz „disciplinace“ jsem našel pěkný český výraz „ukázňování“). Pastorační se zase spíše rozumí vztah duchovních (učící církve) k věřícím (tedy církve slyšící, poslouchající), což úplně neodpovídá tomu, o čem je práce ve svém celku. Ani podtitul mne úplně neuspokojuje, protože o „zbožnosti“ věřících, tedy i laiků, v práci tolik nejde: centrum výzkumu je zaměřeno především na duchovenský stav. Tyto pochybnosti o názvu mi nepřijdou tak puntičkářské, jak by se mohlo na první pohled zdát. Název má totiž vyjádřit jakýsi klíč k celku a vystihnout hlavní myšlenku, což se podle mého soudu nezdařilo.

Nabízím i vysvětlení, proč se to nezdařilo. Autor zpracoval podle mého soudu až příliš široké badatelské pole, což se nemohlo neodrazit v celkovém vyznění textu. Ten totiž nabízí na jedné straně tak veliké množství témat a otázek, že má posuzovatel na závěr

četby na rtech otázku: nebylo by nakonec „méně více“? Nebylo by nakonec mnohem konzistentnější zvolit pouze jedno ze tří nabízených témat (jako nejvíce okrajové mi přijde téma konverzí) a to zpracovat více soustředěněji a do hloubky? Aby bylo zcela jasné, oč mi v této výtce jde, ještě jinými slovy. Bylo by nespravedlivé vytýkat autorovi, co mu v jeho textu všechno chybí. Zdá se mi ale namísto upozornit na to, že soustředěním například na všechny aspekty duchovenského povolání mohlo vytvořit kompaktnější, méně roztráštěný obraz, který by nakonec umožnil vyvodit i podstatnější a směrodatnější závěry, než jaké jsou vyvozeny v případě, že se autor nechal „rozptýlit“ do mnoha směrů. Pokud by šel jen jednou cestou, mohlo by se zpočátku zdát, že je to cesta příliš úzká. Na jejím konci by možná stálo dílo sice vymezené tematicky úžeji, ale na druhé straně představující mnohem pevnější bázi.

(U této poznámky si samozřejmě dokážu mnoho namítnout: jako relevantní mi přijde možnost, že práce je předkládána podle úvodního listu i v Mnichově, což může znamenat, že z hlediska jistým národních akademických specifik a požadavků na disertační práci je pravděpodobné, že doktorand byl veden k tomu, aby jeho práce byla „mnohotematická“. Pokud je to tak, pak moje klíčová námitka má pouze částečnou hodnotu.)

Moje druhá, méně důležitá kritická poznámka se týká literatury. Byl bych smířen s využíváním sociologické literatury a jejích „konstrukcí reality“ pouze v tom případě, že by autor v úvodu vyčerpал všechna podstatná kritická zhodnocení české historické literatury a alespoň výběrové uvedení některých podstatných zahraničních historických trendů. Jako podle mne významné uvedu dvě chybějící „položky“ a jejich kritické zvážení, které by potřebovala domácí historiografická produkce jako sůl. První je dílo Bohumila Zlámala (*Příručka českých církevních dějin*), které má sice učebnicovou formu, ale ve dvou svazcích (!) se věnuje problému organizace církve v 19. století a životu kněží. Autor je zcela jistě zná (viz soupis literatury), zdá se mi však vhodné, aby se k němu vyjádřil i kriticky v úvodu práce – české církevní dějiny nemají zase tolik autorů, abychom mohli opominout oněch několik opravdu významných, kteří se věnovali přinejmenším jednomu z témat práce: situaci a postavení duchovních v 19. století. Druhou chybějící položkou je velmi bohatá produkce francouzská – uvědomuji si, že je nesmyslné požadovat vše z francouzské produkce, ale pro práci je škoda, že

autor nepracoval alespoň se sborníkem *Člověk romantismu a jeho svět* (ed. Francois Furet), kde je svět duchovního zpracován vynikajícím způsobem Phillipem Boutryem a ukazuje vliv romantického hnutí na volbu kněžského stavu, změnu sociálního podhoubí při šíření ultramontanismu a třeba i vliv četby na duchovenské povolání. A pak drobnost. Autor volí psaní „Povolání“ s velkým písmenem. Domnívám se, že se to zbytečné. Je sice pravda, že u duchovního stavu je tento výraz adekvátní (povolání je vlastně výrazem „volání božího“), na druhé straně lze povolání ve smyslu individuálnější volby doložit v devatenáctém století i v jiných oblastech (stav učitelství, povolání vědce apod.). přimlouval bych se proto (například v knižním vydání práce) za volbu malého písmene – konečně práce obsahuje dostatečné vysvětlení rozdílu mezi povoláním ve smyslu zaměstnání a povoláním ve smyslu individuálně chápané mise.

A na závěr otázka: do jaké míry podle autora souvisí individualizace kněžského povolání se (sebe)chápaním kněžstva jako „intelektuálů“ určitého typu, kteří jsou postaveni do světa, aby jej měnili?

I přes uvedené výhrady konstatuji, že práce Tomáše W. Pavlíčka splňuje požadavky standardně kladené na disertace; že práci doporučuji k obhajobě a že navrhuji klasifikaci „prospěl“.

Jiří Hanuš

profesor obecných dějin

Historický ústav FF MU

V Brně dne 5. 2. 2016